

Milenko POPOVIĆ, Osnove staroslavenskog za studente ruskog jezika, Udžbenici Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1983.

Naša literatura o prvom slavenskom književnom jeziku nije bogata i stoga pojava svakog novog priloga, bez obzira na to je li on usmjeren na proučavanje ili na poučavanje staroslavenskog, izaziva pažnju. Tako je i s udžbenikom Milenka Popovića, profesora ruskog jezika na zagrebačkom Filozofskom fakultetu, *Osnove staroslavenskog za studente ruskog jezika*, pisanim ruskim jezikom.

Udžbenik počinje sažetim informacijama o baltoslavenskom, praslavenskom i o današnjim slavenskim jezicima, a nakon toga počinje upoznavanje sa staroslavenskim. Daju se elementarni podaci o narodnoj osnovici najstarijega slavenskog književnog jezika i o solunskoj braći Konstantinu-Ćirilu i Metodu. Na to se, logično, nastavlja objašnjenje pojma redakcije, a između toga odjeljka i onoga koji govori o slavenskim azbukama, njihovu nastanku i pitanju prvenstva, unio je autor kratku informaciju o odnosu staroslavenskog i staroruskog.

Naredni odjeljci (8-14) govore o glasovnom sustavu i nakon pregleda staroslavenskog samoglasničkog i suglasničkog inventara, autor razmatra odnose u trokutu: staroslavenski-ruski-hrvatskosrpski. (Npr. u ruskom i našem jeziku nalazimo *u* na mjestima gdje u staroslavenskom imamo *u*, ali i na onima gdje se nalazi stražnji nazal: naš jezik ima *i* na mjestima gdje ga imaju i ostala dva promatrana jezika, ali i tamo gdje ti jezici imaju *y*, itd.) Na taj se način promatraju i metateza likvida, i spadanje jerova, i slogotvorni *r* i *l* te *žd* i *št*.

Nakon pregleda riječi u koji je uključena i informacija o kategoriji broja, Popović prelazi na prikaz deklinacije imenica. Donio je, razvrstane po rodovima, paradigme svih deklinacija i zatim dvije tablice od kojih prva pokazuje gram. morfe-me vokalskih, a druga konsonantskih osnova. Slijede komentari uz deklinacije i u njima autor skreće pažnju čitateljima na mnogobrojne i raznolike međudeklinacijske utjecaje i prati sudbinu svih ne-glavnih deklinacija u ruskom i hrvatskom ili srpskom jeziku, govori o dvojini i o kategoriji živo/neživo.

Zamjenice su obrađene u dva odjeljka. U prvom se govori o osobnim zamjenicama i povratnoj (uz paradigme tu možemo naći objašnjenja o postanku oblika *ja* i nekih drugih), a u drugom o neosobnim zamjenicama (tu se nalaze paradigme palatalne i nepalatalne promjene, objašnjava se postanak zamjenica *što*, *tko/ko*, *sav*, *svak*, govori se o tragovima stare pokazne zamjenice *sb*, o početnom *n/nj* u zamjenice za 3. lice itd.).

Kod pridjeva pokazane su nominalna i pronominalna deklinacija i to kako u pozitivu tako i u komparativu, a posebno se govori o stupnjevima pridjeva i, kao i

u drugim prilikama, uspoređuju se stanja u ruskom, staroslavenskom i hrvatskosrpskom. Kod nominalne promjene autor uvijek upozorava na odgovarajuću deklinaciju imenica, a tako postupa i kad objašnjava deklinaciju brojeva.

U objašnjavanju glagola autor polazi od glagolskih paradigmi u staroslavenskom, a onda odabrane dijelove glagolskog sustava uspoređuje sa stanjem u suvremenom ruskom i našem jeziku, tj. vraća se svom omiljenom trokutu. Završni odjeljci posvećeni su priložima, prijedlozima, veznicima i česticama, a u zaključku se govori o oblikovanju ruskog književnog standarda uz prihvaćanje poznate Vinogradovljeve teze o dvama tipovima staroruskog književnog jezika i upozorenje na to da i današnji ruski jezični standard ima u sebi elemenata staroslavenskog sustava.

Svatko tko pažljivo pročita Popovićev udžbenik uočiti će da on nema namjeru razmicati postojeća znanja o općoslavenskom književnom jeziku. Usustavljivanje postojećih znanja, a to u udžbenicima obično nalazimo, ovdje je provedeno drukčije no što smo navikli, tj. ono je posve u funkciji obrazovanja studenata rusistike i to onih kojima je materinski jezik hrvatski ili srpski. Stoga autor neprekidno insistira na već spominjanom trokutu staroslavenski-ruski-hrvatski ili srpski. Time postiže nekoliko važnih ciljeva: a) studenti će ovladati najvažnijim elementima staroslavenskoga na fonetsko-fonološkoj i morfološkoj razini, b) usporedbe s njihovim jezikom i jezikom koji studiraju pomažu im da prihvate neke važne razloge za učenje staroslavenskoga, c) takav način rada pomaže boljem usvajanju jezičnih realija iz svih promatranih sustava.

Udžbenik je to koji će sigurno doživjeti nova izdanja, pa je stoga, mislim, dobro spomenuti i neke manjkavosti. Najvažniji među njima nisu ni samo Popovićeve, niti su u prvom redu njegova krivica, nego su slabosti filologije u okviru koje se Popović formirao, tj. naše. Tu u prvom redu mislim na odsustvo svake informacije o sintaksi i leksikologiji i tu ćemo svi koji se na našim prostorima bavimo sličnim poslovima morati uložiti znatan napor da bar unekoliko uhvatimo korak s drugim slavenskim narodima. Popovićeve knjige upozorava i na problem opsega u kojemu se prvi slavenski književni jezik na našim slavističkim odsjecima predaje, a taj je svakako nedostatan, mada udžbenik ne bi morao pratiti tu ograničenost.

Neke sitnije nedostatke bit će lako ispraviti. Popović problematiku iznosi sažeto i u tome kadšto pretjeruje. (Npr. objašnjavajući zašto u slavenskim azbukama imamo dva odnosno tri *i*-grafema, on kaže da to vjerojatno signalizira postojanje fonema (*j*), a ne bi bilo suvišno da je jednom rečenicom uključio i problem brojne vrijednosti *s* tim u vezi; kada govori o imenima slavenskih azbuka, uputno bi bilo spomenuti, pogotovo rusistima, poznati zapis *Upira Lihog*, itd.) Kadšto se radi samo o propustu u prepisivanju (genitiv imenice *дѣнь* glasi *дѣне*, kao što piše na str. 27, a ne *дѣна* kako stoji na 21. str. gdje se objašnjava ispadanje *je*rova).

Popovićev udžbenik, nema sumnje, dobro će doći, unatoč nekim nedorečenostima, u prvom redu rusistima, ali ne samo njima, nego i svima onima koje zanima slavenska jezična prošlost i odnosi među slavenskim jezicima.

Stjepan Damjanović

Stjepan STEPANOV, Glagoljaško pjevanje u Poljicima kod Splita, *Spomenici glagoljaškog pjevanja*, I. svezak, JAZU, Zagreb, 1983, str. XXIV + 388.

Svi oni koji su na bilo koji način zainteresirani za problematiku glagoljaštva uopće, glagoljaškog pjevanja napose, dočekali su, nema sumnje, s velikim oduševljenjem izdanje prvog sveska »Spomenika« takvog pjevanja. Kad se zna da je riječ o staroj tradiciji, o unikumu svoje vrsti, onda prvo ostvarenje zamišljenog koncepta objavljivanja takve tradicije kroz djelo Stjepana Stepanova, posebno raduje. Pred nama je dakle knjiga većeg (i usput rečeno) estetski ugodnog formata u kojoj autor na oko 300 stranica, (pretežno) notnim jezikom ispisanih, donosi 151 napjev iz osam različitih mjesta donjih, srednjih i gornjih Poljica.

U svom uvodu Stepanov polazi od činjenice da se o problematici glagoljice kao pisma i glagoljaštva dosad dosta pisalo i raspravljalo, o problemima pak samog liturgijskog pjevanja s muzičkog stanovišta vrlo malo. Razlog takvoj konstataciji proizlazi očigledno iz nedostatka snimljene i transkribirane građe, koja bi muzikolozima stajala na raspolaganju.

Zbog svoje prošlosti u nekoć samostalnoj teritorijalnoj sredini, čvrste tradicije, gdje se glagoljica kao liturgijsko pismo već od davnine ustalila, Poljica predstavljaju interesantno područje istraživanja. Ovdje prikazan repertoar u svom opsegu i raznolikosti, potvrđuje u potpunosti opravdanost Stepanovljeva izbora.

Međutim, prije nego se osvrnemo na samo njegovo djelo, treba upozoriti na *Uvodnu riječ* uz ovaj prvi svezak *Spomenika glagoljaškog pjevanja*, kojom Jerko Bezić, inače urednik ovog izdanja, iznosi veoma detaljno i jasno, na njemu već švojstven način, sve što je do sada, pod raznim aspektima ostvareno na planu istraživanja, melografskim snimanjem, transkripcijom, izdanjima i sl., ili će se ostvariti, naročito planom projekta o izdavanju *Spomenika glagoljaškog pjevanja*, kojima je osnovni zadatak objavljivanje notne građe uz popratni komentar (uvod), analize i napomene. U istom uvodu Bezić nastoji, polazeći od mišljenja raznih autora, iskristalizirati pravi smisao i značenje naziva »glagoljaško pjevanje«. Na kraju daje raspored i redosljed izlaganja građe ovog sveska u svom vlastitom sistemu, koji, kad je